

„Nagyértékű barátságát ugyan már igen hosszú éveken át is volt szerencsém élvezhetni, de meg kell mondjam, hogy mindazzal a rendkívül nagy jószágával amivel most kegyeskedett megajándékozni engem, még az előbbi eseteknél is mélyebben hatotta meg a szívemet. Hisz jól tudom, hogy Ön volt az eredeti úttörője mindannak a szépnek és jónak, amiben most otthon részesültem. Ön volt az, aki a hazaiak közül elsőként tartotta figyelemmel kísérni és objektív szemmel tanulmányozni kényszerből történt „kivándorlásom” óta idegen országokban kifejtett aktivitásomat, és Ön volt az aki felismervén kreatív munkáim eredményének kvantitatív és kvalitatív súlyát hajlandónak mutatkozott minden lehető elkövetni annak érdekében, hogy azt tulajdonképpen hazámban is megbecsüljék. Sőt, életművem megbecsülésének kifejezését Ön nemcsak személyemnek a most máris igen megható szeretettel manifesztált ünneplésében kívánta látni, hanem – mint ezt közvetlenül vonatom indulása előtt hozzám intézett kérdéséből kivehettem – főként abban is, hogy annak valamelyik metaforikus példája a budapesti Operaház repertoárjában is jelentőségéhez méltó helyet kaphasson.” Hosszas, közel félszáz évig tartó mellőzés után, halála előtt két évvel Milloss 1986-ban megkapta a Magyar Népköztársaság Zászlórendjét. Halála után Patrizia Veroli, a jeles olasz tánc-történész vaskos kötetben dolgozta fel életművét, melyhez Gee is adott jelentős anyagot.

Minden idők legnagyobb táncos-legendájának, Václav Nizsinszkijnek kisebbik lányához, Márkus Emília unokájához, **Tamara Nijinsky**hez is szoros barátság kötötte Gedeont, melyről számtalan levél tanúskodik. Érintkezésük a '90-es évek hirtelen felpeszülésében, az események forgatagában vált igazán intenzívvé. Ismeretségük réges-régre vezethető vissza, hiszen gyermekkorukban együtt táncoltak Dienes Valéria iskolájában, amit erről az életrajz első részében már bővebben írtam. Tamara egy, 1994-es levelét Babits *Zsoltár gyermekhangra* című versének részletével kezdte: „Az Úristen őriz engem / mert az ő zászlóját zengem. / Ő az Áldás, Ő a Béke / nem a harcok istensége.” E levelében így írt kettőnknek: „Boldog vagyok, hiszen a nyáron otthon lehettem. Csak hálát adok az Istennek és köszönetet mondok nektek, hogy olyan nagyszerű időt tölthettem veletek...” Tamara e levelét nem sokkal megelőző, magyarországi látogatása egyrészt Nizsinszkij örökségének terjesztésével telt. Miután látta, hogy nagyanyja, Márkus Emília hajdani villája meglehetősen rossz karban van – tudjuk, hogy az államosított házak jelentős része milyen állapotba került a rendszerváltás idejére – igyekezett beadvánnyal elérni, hogy az épület állagmegóvása valamilyen úton megtörténjen. Geet is felkérte, hogy próbáljon meg ehhez támogatást találni. A férjem orosz partnerekkel folytatott baráti-szakmai levelezése értékesen tanúskodhatna a magyar-orosz kulturális kapcsolatok alakulásáról. Ezek feldolgozásához azonban az én nyelvtudásom kevés. Amiről be tudok számolni – mert sok a személyes emlékem –, az a korábban már említett **Jelizaveta Szuric**cal virágzott barátsága. Az 1981-ben, Moszkvában megjelent nagy orosz balettlexikon egyik szerkesztőjével, a nyugaton is komoly tekintélynek számító, angolul is gyakran publikáló tánc-történésszel intenzív levélváltásban voltak eleinte, majd Szuric Budapestre is ellátogatott, aztán lánya és unokája is nálunk nyaralt a Balatonon. Kettejük levelezése, számtalan egyéb dokumentum mellett Budapest Főváros Levéltárában található meg.

Végezetül meg szeretném örökíteni annak a bensőséges barátságnak emlékét, melyet **Fenyves Márk**kal ápolt, akiben megtalálta azt a fiatal társat, ki tánc-történeti munkájában munkatársul szegődött. Fenyves, aki Pálosi István barátjával együtt továbbfejlesztette a Dienes Valéria meghonosította magyar mozdulatművészeti irányzatot, segített neki a múlt dokumentálásában, feldolgozásában és aki ma a legnagyobb dokumentumgyűjteménnyel rendelkezik a hazai tánc-történet ezen időszakáról.

Ötvenhét évet éltünk együtt. Sokat lehetne mesélni erről a hosszú időről kifejezetten szakmai vonatkozásban: erről nem, vagy alig beszéltem. Gee verseket is írt szerelmeihez, gyerekeihez. Hozzám is. Ezek egyikével szeretném befejezni emlékezésemet.

*Szívünk ma egybekondult,
Üvegsziporka pattant,
Felcsilingelt a holt múlt. . .
És akartuk
az akarhatatlant.*

*Ma fájt az, ami szép lett
Száz színre tört sugárban,
Féltem, ha újraéled
Elillan,
mint villám a nyárban.*

És elillan. . .

*A szerző köszönetet mond Gilicze Mária és Fenyves Márk segítségéért.
A szöveget gondozta: Halász Tamás.*

Vitányi Iván EMLÉKEIM DIENES GEDEONRÓL

Valamikor 1946-ban vagy '47-ben ismerkedtem meg Dienes Gedeonnal. Akkoriban kezdtük szervezni a Táncszövetséget. Én a néptáncmozgalomból jöttem, de most az volt a cél, hogy minden táncművészeti irányzat együttműködjön az új szervezetben. Meg aztán akkor kezdtem foglalkozni a tánc-történettel. Sokat hallottam tehát már Dienes Valéria orkesztikai munkásságáról, meg Gee-ről is, hogy ő minden nyelven tud és a világ táncművészetének minden ágát ismeri.

Megkerestem hát őt. Akkor még a Külügyminisztériumban dolgozott. Összejöttünk és azonnal lenyűgözött. Nemcsak azzal, hogy minden róla terjesztett hír igaznak bizonyult, hanem azzal is, hogy ezzel a tudással egyáltalán nem hivalkodott. Mindenben segített, attól kezdve, hogy sokat mesélt a múltrol, odáig, hogy sok mindenkivel összehozott, és felajánlotta csodálatos könyvtárának használatát is. (Kölcsön nem adott belőle – jól tette, mert biztosan széthordták volna – de rendszeresen olvastam nála.) Vali néni és Maya, meg még a gyerekek is szeretettel fogadtak, szinte családtagnak érezhettem magamat.

Aztán nehezebb idők jöttek. Gee maradt a Külügyben, majd a Kultúrkapcsolatok Intézetébe került, én meg a Népművelési Minisztériumba, ahol sok volt a hivatali munka. Kevesebbet lehettünk együtt. A Táncszövetségben, meg a Táncművészet szerkesztőségében olykor mégis találkoztunk, a kölcsönös szimpátia megmaradt.

'56 után azonban eltávolítottak a minisztériumból, egy ideig állás nélkül voltam, majd a sajtóban sikerült megkapaszkodnom – előbb a Muzsika, majd a Valóság szerkesztőségében. Ekkor ismét összejöttünk. Hozzákezdtem a tánc történetét összefoglaló könyvemhez, e célból aztán ismét napokat töltöttem nálunk. Ekkor került sor arra, hogy Vali néniről a televízió interjút készítettett, és engem kértek fel, hogy legyek a beszélgető partnere. Az interjú országos sikert keltett: Vali néni valóban csodálatos volt benne. Kilencven éven felül olyan okos, olyan megfontolt, és – hadd tegyem hozzá – olyan szép volt, hogy egy ország fogadta szívébe.

Aztán 1970-ben a Népművelési Intézetbe kerültem. Ott egyre szélesedtek a nemzetközi kapcsolataink, de nem volt hozzá olyan szakember, aki ezt a rendkívül sokoldalú feladatot kellőképpen össze tudta volna fogni. Támadt egy ötletem, megkérdeztem Gee-t, nem volna-e kedve átjönni. Neki meg éppen jól jött és elvállalta.

Így aztán a következő majdnem két évtizedben szinte mindenben együtt voltunk. Gee nagy tudással és biztonsággal végezte a dolgát. Ennek csak alapja volt bámulatos nyelvismerete, hiszen vagy húsz nyelven beszélt tökéletesen. Olyan kiejtéssel, hogy külföldi vendégeink gyakran nem akarták elhinni, hogy nem az angol, francia, vagy svéd az anyanyelve. (1985-ben, mikor Budapest volt Európa „kulturális fővárosa”, és ennek keretében egy kultúra-kutató konferenciát is tartottunk, hat nyelven tolmácsolt, majd maga tartott egy szakmailag kiváló beszédet.)

Emellett nagy biztonsággal és ugyanakkor rugalmasan vezette a hivatalt, és segítette az intézet minden munkáját. Úgy tapasztaltam, hogy mindenki tisztelte és szerette. Pedig lassan már túl volt a korhatáron (amíg dolgozni lehetett), de sokáig ki tudtuk jární a meghosszabbítását. Közben persze nemzetközi szinten folytatta a szakmai tevékenységet, szerkesztett szakfolyóiratot, meg a kultúrával foglalkozó tudományok többnyelvű szótárát (*Six-language Dictionary of Unesco's International Thesaurus of Cultural Development*). Egyik fő előkészítője volt az Európai Kulturális Data-Banknak, és (velem együtt) egyik fő szervezője az akkor megindított Nemzetközi Unesco Kutatásoknak. Különösen nagy szerepet játszott a nyolcvanas években a Magyar Tudományos Akadémia keretében induló szemiotikai-művészet-elméleti kutatócsoportban, amelynek keretei közt nagy számmal gyülekeztek az új orientációt kereső fiatalok. Ő volt közöttünk az egyik legfiatalabb.

Volt tehát munka elég. Gyakran voltunk együtt külföldön, Moszkvában, Varsóban, Bécsben, Párizsban, Londonban, ha jól emlékszem Malmöben. A kilencvenes évek elején aztán hivatalilag el kellett „válnunk” egymástól. Ő nyugdíjba ment, engem meg leváltottak az Intézet vezetéséről. A barátság azonban tovább élt. A táncművészet megmaradt közös tevékenységünknek. Gee felhasználta a politikai-elméleti nyitás lehetőségét, és megindította Dienes Valéria munkájának rehabilitációját is, újraélesztette az Orkesztikát.

Hosszú életem tapasztalatai alapján azt mondhatom, hogy Dienes Gedeon a legkiválóbb emberek közé tartozott, akit valaha ismertem. Mindenekelőtt azért, mert képességeinek és tudásának rendkívüli színvonala szinte magától értetődő módon egyesült a jellem tisztaságával. Ugyanazzal a tiszta arccal és őszinte figyelemmel viseltetett a kezdő fiatalok, vagy az egyszerű emberek – mint a világhírű tudósok, művészek, vagy akár a hatalommal rendelkező vezetők irányában. Nemcsak vallotta, de gyakorolta is az emberi méltányosságot és egyenlőséget. Ha segíteni tudott, segített. Örült, ha hálát és szeretetet kapott érte, de nem követelte. A legnehezebb időköt is úgy élte végig (volt része a nehézségekben), hogy megmaradt embernek.

Azóta is sokat gondolkok rá. Úgy emlékezzünk rá, hogy tudjunk tanulni tőle. Ez a célja ennek a visszaemlékezésnek is.